

OBÓZ CYGAŃSKI
W GETCIE ŁÓDZKIM
(1941-1942)

THE GYPSY CAMP
IN THE ŁÓDŹ GHETTO
(1941-1942)

Muzeum
Tradycji
Niepodległościowych
w Łodzi

**OBÓZ CYGAŃSKI
W GETCIE ŁÓDZKIM
(1941-1942)**

**THE GYPSY CAMP
IN THE ŁÓDŹ GHETTO
(1941-1942)**

DYREKTOR MUZEUM // MUSEUM DIRECTOR:
Jacek Wawrzyńkiewicz

AUTORZY // AUTHORS:
Marcin Gawryszczak, Andrzej Grzegorzcyk

OPRACOWANIE GRAFICZNE // GRAPHIC DESIGN:
Edyta Łaskiewicz

TŁUMACZENIE // TRANSLATION:
Karolina Ojrzyńska-Stasiak

ZDJĘCIE NA OKŁADCE // COVER PHOTO:
Kuźnia Romów, 1942, fot. Mendel Grossman, APŁ
// The Roma Forge, 1942, photograph by Mendel Grossman,
APŁ

ISBN: 978-83-961155-5-3

Prezentowane materiały pochodzą ze zbiorów: Archiwum Państwowego w Łodzi (APŁ) oraz domeny publicznej // The materials presented come from the collection of: State Archive in Łódź (APŁ) and public domain

Łódź 2021

**OBÓZ CYGAŃSKI
W GETCIE ŁÓDZKIM
(1941-1942)**

**THE GYPSY CAMP
IN THE ŁÓDŹ GHETTO
(1941-1942)**

Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi
Oddział Stacja Radegast
91-859 Łódź, aleja Pamięci Ofiar Litzmannstadt Getto 12
Tel.: 42 620 05 90
e-mail: radegast@muzeumtradycji.pl
www.muzeumtradycji.pl

SPIS TREŚCI // TABLE OF CONTENTS

Wstęp // Introduction.....	7
Romowie w Burgendlandzie // Burgendland Roma.....	9
Transporty // Deportations.....	15
Warunki w obozie // Living Conditions.....	19
Epidemia // An Epidemic.....	27
Likwidacja obozu // Liquidation of the Camp.....	39
Miejsce zbrodni // The Crime Scene.....	47

Kuźnia Romów, 1942, fot. Mendel Grossman, APŁ
// The Roma Forge, 1942, photograph by Mendel Grossman, APŁ

WSTĘP

Obóz cygański w Łodzi (Zigeunerlager in Litzmannstadt) był pierwszym miejscem ścisłego odosobnienia, przeznaczonym wyłącznie dla Romów i Sinti na okupowanych ziemiach polskich. Utworzony został decyzją niemieckich władz administracyjnych w kwartale dzisiejszych ulic: Wojska Polskiego, Obrońców Westerplatte, Starosikawska i Głowackiego, na terenie wydzielonym z getta łódzkiego (getta w Litzmannstadt). W listopadzie 1941 r. jedynie w przeciągu czterech dni, do łódzkiej „dzielniczy zamkniętej” wsiedlono około pięciu tysięcy Romów i Sinti. Warunki w zorganizowanym pośpiesznie obozie, składającym się jedynie z piętnastu budynków, były fatalne. Brak sanitariatów, odpowiednich warunków do zamieszkania, a przede wszystkim trudności z aprowizacją spowodowały, że w przeciągu pierwszych kilku tygodni, w wyniku epidemii tyfusu, zmarło około 700 osób. Reszta osadzonych od połowy grudnia 1941 r. do połowy stycznia 1942 r. została wywieziona i zamordowana w pierwszym nazistowskim obozie zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem.

Wystawa stała „Obóz cygański w getcie łódzkim (1941-1942)”, wraz z towarzyszącym jej folderem, ma za zadanie upamiętnić tragedię Romów

INTRODUCTION

The Gypsy Camp in Łódź (Zigeunerlager in Litzmannstadt) was the first place of strict isolation, intended exclusively for the Roma and Sinti in the occupied Polish territory. Established by the decision of the German administrative authorities, it covered the area separated from the Łódź Ghetto (Litzmannstadt Ghetto) and bordered by what is today called Wojska Polskiego, Obrońców Westerplatte, Starosikawska and Głowackiego streets. In November 1941, about five thousand Roma and Sinti were brought into the ‘closed district’ of Łódź in just four days. The conditions within the hastily organized camp, consisting of fifteen buildings only, were terrible. The absence of sanitary facilities, proper standard of living and, above all, the difficulties with food provision resulted in the outbreak of the typhus epidemic that took about 700 lives within the first few weeks. From mid-December 1941 to mid-January 1942, the surviving prisoners were sent to the first Nazi extermination camp Kulmhof in Chełmno-on-Ner and murdered.

Together with an accompanying folder, the permanent exhibition The Gypsy Camp in the Łódź Ghetto (1941-1942) is intended to commemorate the tragedies of the Roma and Sinti in the Łódź

i Sinti przebywających w getcie łódzkim. Ekspozycja powstała w jednym z zachowanych budynków obozowych tzw. Kuźni Romów, który od wielu lat znajduje się pod opieką Muzeum Tradycji Niepodległościowych w Łodzi. Obiekt ten wraz z przestrzenią poobozową tworzą wyjątkowe miejsce pamięci.

Udostępnienie wystawy w 2021 r., w 80. rocznicę utworzenia obozu ma przypomnieć o cierpieniu ofiar Porajmos (Pochłonięcia), jak zwykło określać się eksterminację społeczności romskiej w okresie II wojny światowej. W oparciu o historyczne relacje ekspozycja stanowi próbę udokumentowania wydarzeń rozgrywających się na przełomie 1941 i 1942 r. Jest to tym ważniejsze, że nie zachowały się żadne świadectwa ofiar – w ten sposób wystawa pragnie przywrócić im głos, który został w brutalny sposób odebrany.

Ghetto. The exhibition was organized in one of the preserved camp buildings, the so-called Roma Forge, which has been under the care of the Museum of Independence Traditions in Łódź for many years. The building along with the post-camp space create a unique memorial site.

The opening of the exhibition in 2021 on the 80th anniversary of the establishment of the camp, is to remind the people of the suffering of the victims of Porajmos (The Devouring), as the extermination of the Roma community during World War II used to be described. Based on historical accounts, the exposition attempts to document the events of the turn of 1941 and 1942. It is all the more important that no testimonies of the victims have survived – this is how the exhibition aims to give the voice back to those who had been brutally silenced.

ROMOWIE W BURGENLANDZIE

Romowie od wieków zamieszkiwali tereny Burgenlandu czyli okolice pogranicza austriacko-węgierskiego, prowadząc przede wszystkim wędrowny styl życia. Wskutek I wojny światowej likwidacji uległo Cesarstwo Austro-Węgierskiego, w miejscu, którego powstały dwa niezależne od siebie państwa. Pojawienie się granicy pomiędzy Austrią i Węgrami znacznie ograniczyło możliwości przemieszczania i zarabkowania Romów, utrzymujących się głównie z handlu i drobnej wytwórczości. Zubożenie społeczności romskiej wpłynęło na zwiększenie świadczeń socjalnych wypłacanych przez lokalny samorząd, co z kolei potęgowało niechęć pozostałych mieszkańców. Burgenland był najbiedniejszym rejonem Austrii o typowo rolniczym charakterze, szczególnie uwidoczniło się to w czasach światowego kryzysu z lat 1929-1935, kiedy region w powodów ekonomicznych opuściło ok. 25% mieszkańców. W tym okresie tzw. „kwestia cygańska” stała się przedmiotem lokalnej debaty politycznej. 15 stycznia 1933 r., w Oberwart odbyła się konferencja poświęcona Romom w Burgenlandzie. Wzięli w niej udział przedstawiciele władz oraz najważniejszych sił politycznych – zarówno chrześcijańscy demokraci jak i socjaldemokraci. Chociaż w czasie konferencji padały pomysły przymusowej deportacji Romów, to jednak jej postanowienia nie miały charakteru wiążącego. Była ona raczej wyrazem nastawienia lokalnej społeczności i sił politycznych do romskich współobywateli regionu.

BURGENDLAND ROMA

For centuries, leading mainly an itinerant lifestyle, the Roma have inhabited the areas of Burgenland, i.e. the vicinity of the Austro-Hungarian border. Yet, as a result of World War I, the Austro-Hungarian Empire was dissolved and two independent states were established. The emergence of the border between Austria and Hungary significantly limited the possibilities for the movement and earnings for the Roma who lived mainly from trade and small-scale production. The resulting impoverishment of the Roma community led to an increase in social benefits paid by the local government, which in turn intensified the resentment of other people. With a typical agricultural character, Burgenland was the poorest region of Austria, which was visible especially during the world crisis of 1929-1935, when about 25% of the inhabitants left the region for economic reasons. Throughout that period, the so-called 'Gypsy issue' became the subject of local political debate. On January 15, 1933, a conference on the Roma in Burgenland was held in Oberwart and attended by the representatives of the authorities and the most important political forces – both Christian Democrats and Social Democrats. Though the matter of a forced deportation of the Roma was raised, the decisions reached were not binding. Rather, it was an expression of the local community and political forces' attitude towards the Roma fellow citizens.

W marcu 1938 r. wraz z Anshlussem (niem. przyłączenie) Austrii do Niemiec sytuacja ludności romskiej zaczęła się drastycznie pogarszać. Obowiązujące w Niemczech od 1933 r. prawodawstwo w duchu narodowosocjalistycznej ideologii wprost odwoływało się do czystości rasy, zezwalając na dyskryminację ludzi ze względu na pochodzenie czy religię. Jaskrawym tego przykładem były tzw. ustawy norymberskie z 1935 r., które wprowadziły do niemieckiego porządku prawnego pojęcie obywatela gorszej kategorii.

Do koncepcji tej wprost odwoływał się powołany do istnienia w 1936 r. Zakład Badawczy ds. Higieny Rasowej i Biologii Społeczeństwa, kierowany przez dr. Roberta Rittera. Głównym celem placówki było tworzenie naukowego uzasadnienia dla rasistowskich teorii nazistów. Próbował on udowodnić propagandowe poglądy, jakoby Romowie byli biologicznie warunkowani do patologicznych zachowań i postaw społecznych.

”Cyganie nie mogą zintegrować się ze społeczeństwem niemieckim z powodu prymitywnego sposobu myślenia, nawet jeśli usiłuje się włączyć ich do społeczeństwa niemieckiego, oddziaływać przez podniesienie poziomu oświaty, i tak są ludźmi aspołecznymi.”

Eve Justin
Zakład Badawczy ds. Higieny Rasowej
i Biologii Społeczeństwa

In March 1938, together with Anschluss (German: Annexation) of Austria and Germany, the situation of the Roma population began to deteriorate drastically. The legislation of National Socialism in force in Germany since 1933 directly referred to the purity of race allowing discrimination of people on the basis of their origin or religion. A striking example of this were the so-called Nuremberg Laws of 1935, which introduced the concept of a second-class citizen into the German legal order.

This concept was directly referred to by the Racial Hygiene and Demographic Biology Research Unit established in 1936 and headed by Dr. Robert Ritter. The main objective of the facility was to provide a scientific justification for the racist theories of the Nazis. Ritter tried to prove propaganda views that the Roma were biologically conditioned to pathological behavior and social attitudes.

”Gypsies cannot integrate into the German society because of their primitive way of thinking, even if one tries to integrate them into a German society, to influence them by raising the level of their education, they are asocial anyway.”

Eve Justin
Racial Hygiene and Demographic Biology
Research Unit

Eve Justin w czasie badań antropometrycznych w 1938 r.,
domena publiczna na licencji Attribution-ShareAlike 3.0 Germany (CC BY-SA 3.0 DE)
// Eva Justin during anthropometric research, 1938,
public domain on the license: Attribution-ShareAlike 3.0 Germany (CC BY-SA 3.0 DE)

W tym okresie zwiększyła się skala prześladowań austriackich Romów. Często trafiali oni do aresztów a następnie kierowani byli do funkcjonujących na terenie Niemiec obozów koncentracyjnych. Początkiem tragedii społeczności Romów burgenlandzkich (po Anchlussie Burgenland został formalnie zlikwidowany jako jednostka administracyjna) okazała się decyzja z czerwca 1939 r. o deportacji trzech tysięcy zdolnych do pracy do obozów koncentracyjnych. Nieplanowanym skutkiem tych działań było pozostawienie bez opieki dzieci oraz niepracujących członków wielu rodzin. Wpłynęło to z kolei na ponowny wzrost wydatków na opiekę socjalną, co posłużyło następnie za „dowód” na aspołeczny charakter Romów i ich wrodzoną kryminogenność oraz niechęć do podejmowania pracy i zarabkowania

Kolejnym istotnym krokiem w ograniczaniu praw i wolności Romów była decyzja Heinricha Himmlera, Reichsführera-SS, z 17 października 1940 r. o zakazie opuszczania dotychczasowego miejsca zamieszkania (Festschreibungserlass), pod groźbą internowania w obozie. W tym celu powstawał szereg obozów przejściowych. Najważniejszym i największym był obóz w Lackenbach, gdzie Romowie żyli w prymitywnych warunkach, mieszkając w stajniach i stodołach dawnego dworu. Liczba więźniów w Lackenbach zmieniała się w czasie., Według stanu z 1 listopada 1941 r., w obozie przebywało 2335 osób.

The scale of the persecution of Austrian Roma increased at that time. They were often arrested and then sent to concentration camps in Germany. The beginning of the tragedy of the Burgenland Roma community (after the Anschluss, Burgenland was formally liquidated as an administrative unit) turned out to be the decision of June 1939 to deport three thousand people able to work to concentration camps. An unintended consequence of these activities was leaving unattended children and many unemployed family members. This, in turn, resulted in a renewed increase in spending on social welfare which further served as a ‘proof’ of asocial and inherent criminogenic nature of Roma, who are also reluctant to work and earn money.

Another important step in restraining the rights and freedoms of the Roma was the decision of Heinrich Himmler, Reichsführer-SS, of October 17, 1940, forbidding them to leave their current place of residence (Festschreibungserlass) on pain of confinement in a concentration camp. For this purpose, a number of transit camps were established. The most important and largest was the camp in Lackenbach, where the Roma lived in primitive conditions, i.e. in the stables and barns of the former manor. The number of prisoners in Lackenbach varied over time. As of November 1, 1941, there were 2,335 people in the camp.

Współczesne zdjęcie wagonu znajdującego się na Stacji Radegast, fot. Maria Szulc
// Contemporary photo of railway car located at the Radegast Station, photograph by Maria Szulc

TRANSPORTY

W połowie września 1941 r. w Głównym Urzędzie Bezpieczeństwa Rzeszy zapadła decyzja, o rozpoczęciu przesiedleń ludności romskiej do obozów i gett na okupowanych terenach na wschodzie. Wśród miejsc przymusowej relokacji znalazła się Łódź (Litzmannstadt), do której miano przetransportować około 5 tysięcy osób. Wśród deportowanych znaleźli się prawie wyłącznie Romowie z terenów przedwojennej Austrii (dawnego Burgenlandu).

W dniach 5-9 listopada 1941 r. do getta łódzkiego z pięciu obozów przejściowych przybyło 5007 osób, z czego jedenaście z nich zmarło w czasie podróży. Wśród przywiezionych do Łodzi było 1130 mężczyzn, 1188 kobiet oraz 2689 dzieci. Na każdy transport przypadało po około 1000 osób. Wśród deportowanych znaleźli się przedstawiciele niemieckich Romów (sasytka Roma) a także szersza społeczność cygańska m.in. szczep Kelderasz vel Keldari (kotlarze), lowari vel Lalleri (koniarze) oraz Sinti.

Eskortę każdego transportu stanowił jeden oficer oraz dwudziestu wachmanów ze 172. batalionu rezerwy policji. Koszty podróży pokrywał Główny Urząd Bezpieczeństwa Rzeszy oraz lokalna (austriacka) opieka społeczna. W czasie selekcji osób do deportacji kierowano się najprawdopodobniej kryterium tzw. przydatności oraz kosztami utrzymania. Deportowano najczęściej całe rodziny, stąd tak duża liczba dzieci.

DEPORTATIONS

In mid-September 1941, a decision was made at the Reich Main Security Office to start resettlement of the Roma to the camps and ghettos in the occupied territories in the east. Łódź (Litzmannstadt) was one of such places of forced relocation and about 5,000 people were to be transported there. The deportees included almost exclusively the Roma from the area of pre-war Austria (former Burgenland).

On November 5-9, 1941, 5,007 people from five transit camps arrived in the Łódź Ghetto, eleven of them died during the journey. There were 1,130 men, 1,188 women and 2,689 children. Each transport /contained about 1,000 people. The representatives of German Roma (Sasytka Roma) as well as the wider Gypsy community including Kalderash vel Keldari (tinkers), Lowari vel Lalleri (horsemen) and Sinti were found amongst the deported.

Each transport was escorted by one officer and twenty watchmen from the Reserve Police Battalion 172. The travel costs were covered by the Reich Main Security Office and the local (Austrian) social welfare. The selection of people for deportation was most probably guided by the criterion of the so-called usefulness and the cost of living. Most often, entire families were deported, hence such a large number of children.

Deportowani docierali bezpośrednio na Stację Radegast. Krótki czas na rozładunek pozwala sądzić, że już tutaj doświadczali aktów grabieży mienia oraz brutalności ze strony Niemców. Ostatnim etapem transportu był przemarsz do nowo utworzonego obozu, oddalonego od bocznic kolejowej o ok. 2,5 km. Trasę tę zabezpieczała specjalna rezerwa Polizei Battalion Litzmannstadt oraz funkcjonariusze z posterunku 6. Rewiru Schupo (który obejmował swoim zasięgiem getto).

”Wczoraj wieczorem przybył na dworzec marysiński pierwszy transport Cyganów, który liczył 1200 osób, w tym mniej więcej 250 dzieci. W drodze Cyganka urodziła dziecko. Dwoje dzieci wyjęto z wagonu martwych, mówi się, że po prostu zamarzły. Władza kazała pochować dzieci na żydowskim cmentarzu, co zrobiono [...] Dziś wieczorem nadjechał drugi transport Cyganów. Z powodu późnych godzin nocnych nocowali w wagonach.”

Szmul Rozensztajn, Notatnik,
zapis z 6 listopada 1941 r.

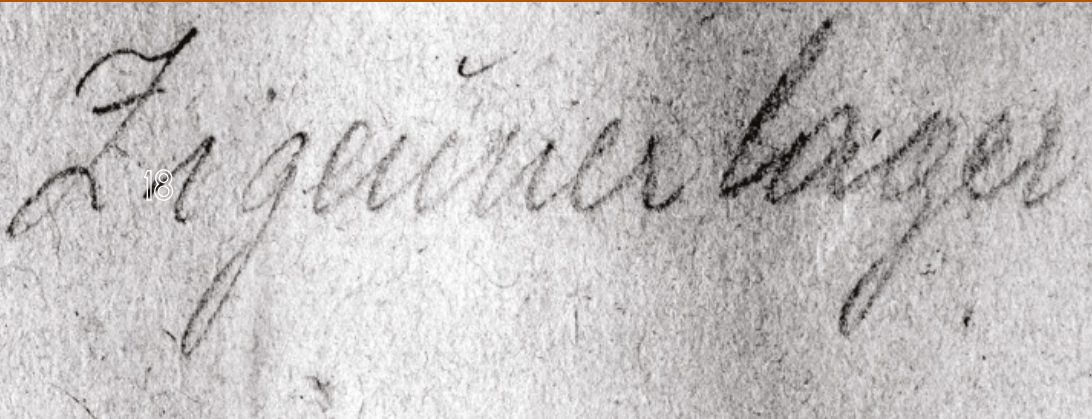
The deported reached the Radegast Station directly. The short unloading time suggests that they experienced the acts of property looting and brutality from the Germans already there. The final stage of transport was the march to the newly created camp, located about 2.5 km from the railway siding. The route was secured by a special reserve Polizei Battalion Litzmannstadt and officers from the station of the 6th Schupo District (which controlled the ghetto).

”Last night, the first transport of Gypsies arrived at the Marysin station, with 1,200 people including more or less 250 children. A Gypsy woman had given birth on the way. Two children were taken out of the car dead; people say they had simply frozen to death. The authorities ordered the children to be buried in the Jewish cemetery, and this has been done [...] Tonight, another transport of Gypsies arrived. Due to the late hour, they have spent the night in cars.”

Szmul Rozensztajn, Journal,
entry of November 6, 1941

Obóz cygański, ogrodzenie przy ul. Starosikawskiej, 1942, fot. Mendel Grossman, APŁ
// The Gypsy camp, the fence in Starosikawska Street, 1942, photograph by Mendel Grossman, APŁ

WARUNKI W OBOZIE

Organizacja obozu od początku nie spełniała podstawowych potrzeb życiowych jego więźniów. Do zapewnienia wyżywienia i ogólnej obsługi obozu zobligowano żydowską administrację getta. W pierwszych dniach z getta dostarczano do obozu gotowe posiłki – zupy, kawę oraz mleko dla chorych dzieci. Wynikało to z braku kuchni wewnątrz obozu. Wraz z jej uruchomieniem z getta zaczęto dostarczać wyłącznie produkty spożywcze.

Podstawowym problemem z jakim przyszło się mierzyć więźniom była niska racja żywnościowa, za którą stały bezpośrednie decyzje niemieckiego Zarządu Getta (Gettoverwaltung). Kolejną trudnością, było samo wyposażenie obozu. Brakowało podstawowych elementów zaplecza sanitarnego takich jak łaźnie i latryny. Początkowo nie zapewniono nawet przedmiotów potrzebnych do spożywania posiłków takich jak naczynia i sztućce. Dopiero po kilku tygodniach, na początku grudnia 1941 r. na potrzeby obozu i jego więźniów przeznaczono 1000 misek i 2000 łyżek. Oznacza to, że w pierwszych dniach funkcjonowania obozu warunki życia były skrajnie trudne. Budowę latryn rozpoczęto dopiero w listopadzie, w trakcie jego funkcjonowania. Ich ilość była jednak niewystarczająca a ponadto, występowały problemy z regularnym wywożeniem fekaliiów.

LIVING CONDITIONS

From the beginning, the organization of the camp failed to meet the basic standards of living and the needs of its prisoners. The Jewish administration of the ghetto was obliged to provide food and general services. In the first days, ready meals were delivered to the camp from the ghetto – soups, coffee and milk for sick children. This was due to the lack of a kitchen facility inside the camp. When it was launched, only food products were delivered from the ghetto.

The very basic difficulty the prisoners had to face was the low food ration that was a result of the direct decisions of the German Ghetto Board (Gettoverwaltung). The condition of the camp itself was yet another issue. Essential sanitary facilities, such as places for bathing and latrines, were non-existent. Initially, even the items needed for eating meals, such as crockery and cutlery, were missing. Only after a few weeks, at the beginning of December 1941, 1,000 bowls and 2,000 spoons were delivered to the camp and its prisoners. This means that the living conditions of the first days of the camp's operation, were exceptionally difficult. The construction of the latrines began in November when the camp was already functioning. Still, their number was insufficient and, furthermore, there were problems with the regular faeces

Obóz cygański, ogrodzenie przy ul. Wojska Polskiego, 1942, fot. Mendel Grossman, APŁ
// The Gypsy camp, the fence in Wojska Polskiego Street, 1942,
photograph by Mendel Grossman, APŁ

Obóz cygański, ogrodzenie przy ul. Starosikawskiej, 1942, fot. Mendel Grossman, APŁ
// The Gypsy camp, the fence in Starosikawska Street, 1942, photograph by Mendel Grossman, APŁ

Łaźnia obozu nie została ukończona do końca jego istnienia. Na początku grudnia żydowska administracja getta złożyła zamówienia na dodatkowe materiały potrzebne do jej budowy, lecz niemiecki Zarząd odpowiedział na nie odmownie. Jedynymi przyrządami służącymi do zapewnienia potrzeb higienicznych obozu były zatem wyłącznie dwa 600-litrowe kotły na wodę oraz 25 konewek, używanych do kąpieli. Kolejnym istotnym ograniczeniem było wyposażenie samych budynków. Brakowało mebli takich jak chociażby szafy, stoły czy prycze. Nie każdy miał także swój siennik.

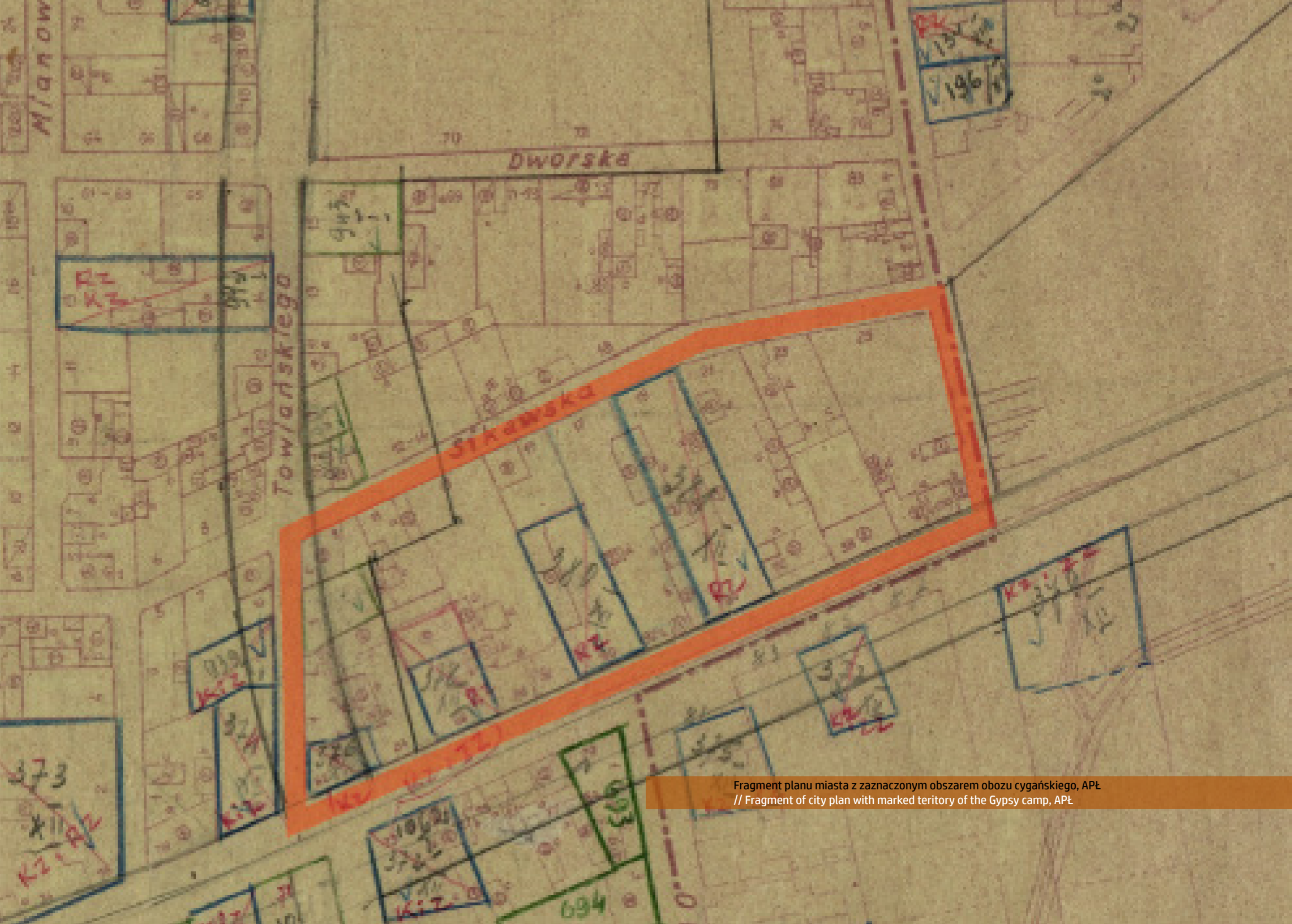
”[...] Przesunąłem się wzdłuż ściany najbliższego domu i zajrzałem do środka – do sieni na parterze, a poprzez sieć do wnętrza dwóch widocznych przez otwarte drzwi pokoi. Był to widok niezwykle. Nawet dla mnie, nawykłego do katastrofalnie zagęszczonych mieszkań gettowych i obozów dla przybyszy z Niemiec czy Austrii, obraz, jaki przedstawiały obydwie pomieszczenia, był przerażający. Jeszcze dzisiaj, kiedy piszę tę relację, nie przychodzi mi na myśl właściwe porównanie. [...] Nie było tam, [...] ani prycz, ani tym bardziej łóżek. Rozrzucona na podłodze słoma, pokryta szmatami, służyła za legowisko dla – ilu? trzydziestu? czterdziestu? Stu mieszkańców tego mrowiska? To było wstrząsające...”

Relacja Arnolda Mostowicza

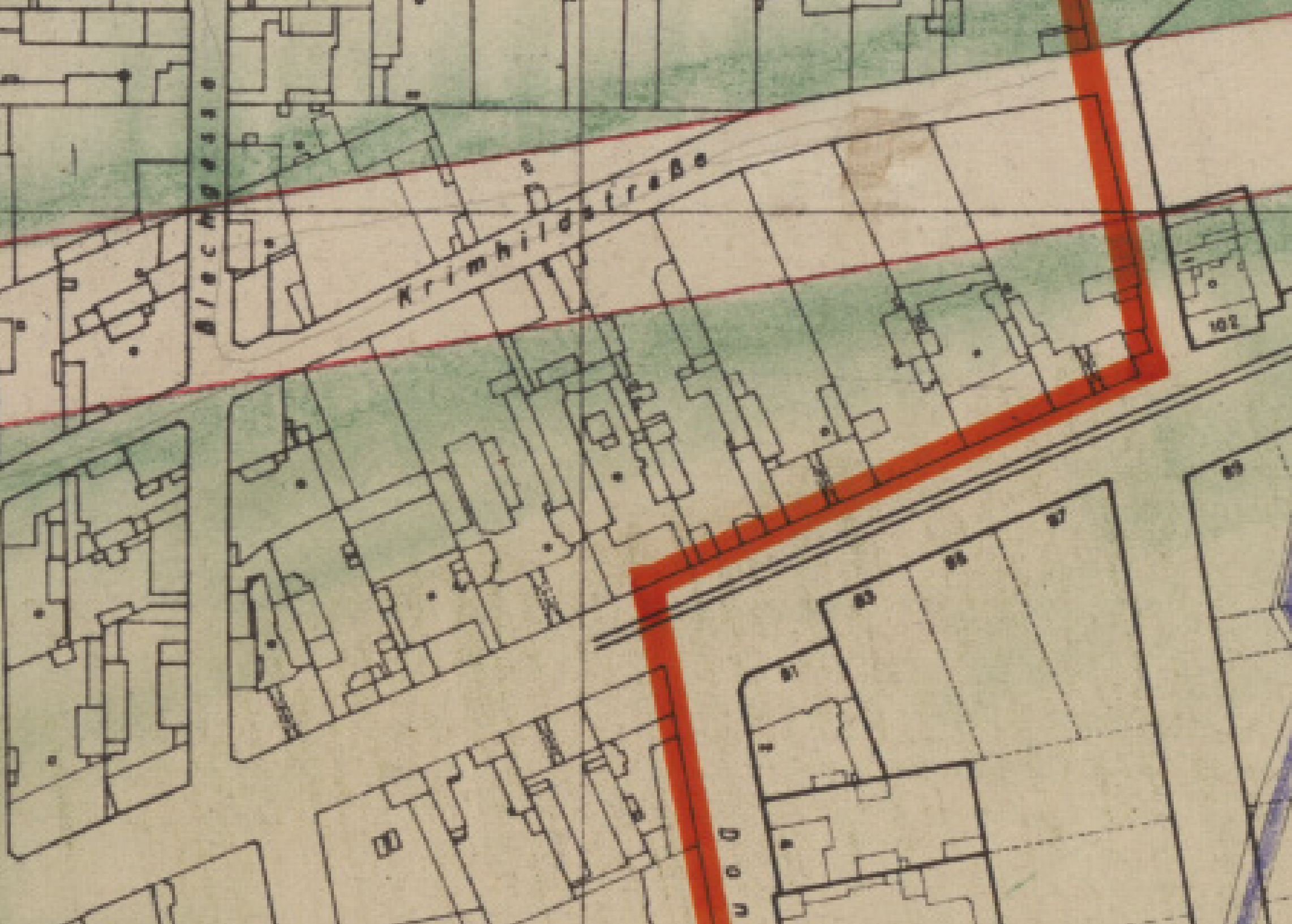
removal. The camp's bathhouse was never completed. At the beginning of December, the Jewish administration of the ghetto placed orders for additional materials needed for its construction but the German management refused to do so. Therefore, the only devices serving to ensure hygiene were two 600-liter water boilers and 25 watering cans used for bathing. The furnishing of the buildings themselves was yet another matter of significant limitation. There was an insufficient number of wardrobes, tables or bunks. Also, not everyone had been given their own bedtick.

”[...] I moved along the wall of the nearest house and had a peek inside, into the hall on the ground floor, and beyond the hall into two rooms visible through open doors. It was a striking view. Even to me, who was used to catastrophically overcrowded ghetto flats and camps for those arriving from Germany or Austria, what I saw in those two rooms was terrifying. Even today, when I'm writing this account, I cannot think of an adequate comparison. [...] There were no [...] bunks, not to mention proper beds. Straw scattered on the floor, covered with rags, was used as a makeshift bed for... how many? Thirty? Forty? A hundred inhabitants of this swarm? This was shocking...”

A Report by Arnold Mostowicz

Fragment planu miasta z zaznaczonym obszarem obozu cygańskiego, APŁ
// Fragment of city plan with marked territory of the Gypsy camp, APŁ

Blanchegasse

Krimhildstraße

U O G

102

85

86

87

88

EPIDEMIA

Najgroźniejsza dla więźniów obozu okazała się epidemia tyfusu plamistego, który został prawdopodobnie przeniesiony jeszcze z obozu w austriackim Lackenbach. W wyniku ogromnej ciasnoty w obozie i trudności z zachowaniem reżimu sanitarnego, choroba rozprzestrzeniła się bardzo szybko. Świadczą o tym statystyki śmiertelności, w samym tylko listopadzie zmarło 213 osób, co stanowiło ponad 4% początkowej liczby więźniów.

Dopiero w grudniu, za sprawą Arnolda Mostowicza, żydowskiego lekarza któremu nakazano udać się do obozu, zidentyfikowano chorobę. Mordechaj Chaim Rumkowski, Przełożony Starzeństwa Żydów wystąpił z oficjalną prośbą do niemieckiego Zarządu Getta o wdrożenie konkretnych procedur mających zatrzymać rozprzestrzeniającą się epidemię. Chodziło przede wszystkim o budowę natrysków, dezynfektora na ubrania i bieliznę a także specjalne zasady sanitarne przy chowaniu ciał zmarłych. Prośby te spotkały się z odmowną decyzją ze strony Niemców, którzy nakazali walczyć z chorobą żydowskim lekarzom. W obliczu niewystarczających środków, ciężkich warunków i braku odpowiednich lekarstw epidemia nie została opanowana. W grudniu 1941 r. zmarło kolejne 400 osób. Romowie umierający w obozie byli chowani na nowym cmentarzu żydowskim przy ul. Brackiej na tzw. polu gettowym.

AN EPIDEMIC

The epidemic of typhus, transferred probably from the Lackenbach camp, Austria, turned out to be the most dangerous for the camp prisoners. As a result of the immense cramped conditions within the camp and difficulties in maintaining the hygiene, the disease spread very quickly. This is evidenced by the mortality statistics, in November alone, 213 people died, which was over 4% of the initial number of prisoners.

The disease was identified only in December, thanks to Arnold Mostowicz, a Jewish doctor ordered to go to the camp. Mordechai Chaim Rumkowski, the head of the Jewish Council of Elders, made an official request to the German Ghetto Board to implement specific procedures to stop the spread of the epidemic. It concerned primarily the construction of showers, a clothing and underwear disinfection, as well as special sanitary rules for the burying the bodies of the deceased. These requests were rejected by the Germans who ordered the Jewish doctors to fight the disease. Faced with insufficient resources, harsh conditions and a lack of relevant medicines, the epidemic was impossible to be controlled. In December 1941, another 400 people died. The Roma dying in the camp were buried in the new Jewish cemetery at Bracka Street in the so-called Ghetto Field.

Der Oberbürgermeister

-Gesundheitsamt-

Gef. 3.10.11: Nr.

(In der Zeitung stets angegeben)

Stigmannstadt, den
Telefon 10681

23.1.1942
24
2. Januar 1942

Statistisches Amt

- 011 -

Eing.am: 5. JAN. 1942

Tgb. Nr. Anl.

Abtg.

Bericht

Über eingegangene Meldungen übertragbarer Krankheiten

vom 2. Januar 1942.

Nr.	Zu-und Vorname	Alter	Anschrift	Bemerkungen
<u>Fleckfieber</u>				
1.	Karoli, Josef	25 J.	Zigeuner Lager	Z.
2.	Horwat, Michael	21 J.	"	Z.
3.	Karoli, Julius	21 J.	"	Z.
4.	Sege, Christine	11 J.	"	Z.
5.	Stoiska, Anton	?	"	Z.
6.	Wirawy, Gregor	19 J.	"	Z.
7.	Popaj, Johann	21 J.	"	Z.
8.	Weiss, Wilhelm	20 J.	"	Z.
9.	Horwat, Maria	13 J.	"	Z.
10.	Horwat, Johann	23 J.	"	Z.
11.	Horwat, Mathias	19 J.	"	Z.
12.	Horwat, Therese	27 J.	"	Z.
13.	Karoli, Magdalene	40 J.	"	Z.
14.	Modusi, Helene	29 J.	"	Z.
15.	Fels, Regina	23 J.	"	Z.
16.	Wirawy, Stefan	39 J.	"	Z.
17.	Horwat, Barbara	24 J.	"	Z.
18.	Endrejs, Franz	28 J.	"	Z.
19.	Budrian, Ewa	48 J.	"	Z.
20.	Endricg, Marie	12 J.	"	Z.
21.	Horwat, Barnara	27 J.	"	Z.
22.	Karoli, Maria	57 J.	"	Z.
23.	Karoli, Therenia	35 J.	"	Z.
24.	Horwat, Peter	20 J.	"	Z.
25.	Horwat, Therenia	23 J.	"	Z.
26.	Horat, Theresa	16 J.	"	Z.
27.	Fischer, Bernahrd	19 J.	"	Z.
28.	Horwat, Franz	25 J.	"	Z.
29.	Horwat, Josef	31 J.	"	Z.
30.	Schmidt, Wilhelmine	20 J.	"	Z.
31.	Reinhard, Karol	25 J.	"	Z.
32.	Karoli, Christian	18 J.	"	Z.
33.	Horwat, Karol	22 J.	"	Z.
34.	Karoli, Johann	47 J.	"	Z.
35.	Horwat, Georg	40 J.	"	Z.
36.	Modosy, Julius	35 J.	"	Z.
37.	Taubmann, Viktor	16 J.	"	Z.
38.	Horwat, Barbara	24 J.	"	Z.
39.	Rigo, Rudolf	21 J.	"	Z.
40.	Horwat, Michael	21 J.	"	Z.
41.	Horwat, Michael	21 J.	"	Z.
42.	Fels, Therese	31 J.	"	Z.
43.	Horwat, Julius	48 J.	"	Z.
44.	Scharkeay, Paul	17 J.	"	Z.
45.	Gudrian, Alexander	21 J.	"	Z.
46.	Rigo, Rudolf	21 J.	"	Z.
47.	Held, Franz	71 J.	"	Z.

Raport o chorobach zakaźnych z dnia 2 stycznia 1942 r., APŁ
// A Report on Infectious Diseases of January 2, 1942, APŁ

Nr.	Zu-und Vorname	Alter	Anschrift	Bemerkungen
48.	Hube, Daniel	43 J.	Zigeuner Lager	Z.
49.	Karoli, Therese	38 J.	"	Z.
50.	Horwat, Katharine	25 J.	"	Z.
51.	Scharkeay, Marie	17 J.	"	Z.
52.	Karoli, Anna	27 J.	"	Z.
53.	Horwat, Magdalene	31 J.	"	Z.
54.	Horwat, Robert	20 J.	"	Z.
55.	Horwat, Hilda	19 J.	"	Z.
56.	Horwat, Ferdinand	18 J.	"	Z.
57.	Karoli, Marie	21 J.	"	Z.
58.	Schneeberger, Rosa	14 J.	"	Z.
59.	Papei, Gisella	38 J.	"	Z.
60.	Horwat, Therese	29 J.	"	Z.
61.	Baranei, Hilda	12 J.	"	Z.
62.	Berger, Alexander	28 J.	"	Z.
63.	Kügler, Hermann	23 J.	"	Z.
64.	Horwat, Anna	36 J.	"	Z.
65.	Horwat, Robert	24 J.	"	Z.
66.	Horwat, Michael	38 J.	"	Z.
67.	Karoli, Paul	29 J.	"	Z.
68.	Horwat, Anna	29 J.	"	Z.
69.	Karoli, Konstantin	12 J.	"	Z.
70.	Horwat, Therese	20 J.	"	Z.
71.	Horwat, Rosa	20 J.	"	Z.
72.	Karoli, Anna	12 J.	"	Z.
<u>Scharlach</u>				
1.	Bartlomejczyk, Barbara	3 J.	Harzstr. 21	P.
2.	Klinger, Hans	31 J.	Erh.-Patzer-Str. 55	D.
3.	Brauer, Manfred	6 J.	Schlageterstr. 125	D.
<u>Diphtherie</u>				
1.	Radosiewicz, Tadeus	5 J.	Robert-Koch-Str. 25/27	P.
2.	Olczak, Jerzy	9 J.	Kornstr. 31	P.
3.	Lange, Horst	1 J.	Alexanderhofstr. 105	D.
4.	Schwant, Lusia	?	Straße der 8. Armee 46	D.
5.	Schwant, Gerhard	7 J.	" " " "	D.
6.	Blien, Guido	8 J.	Lutherstr. 1.	D.
7.	Kepner, Alfrede	10 J.	Malwenweg 8	D.
<u>Kindbettfieber</u>				
1.	Preis, Irene	39 J.	Buschlinie 42	D.
<u>Genickstarre</u>				
1.	Brzezinski, Tadeus	20 J.	Robert-Koch-Gef.	P.
2.	Fromczak, Jan	5 M.	Windmüllerweg 6	P.
<u>Trichinose</u>				
1.	Glodek, Sofia	37 J.	Gen.-Litzmann-Str. 68	P.
2.	Glodek, Stefan	15 J.	" " "	P.
3.	Zapalowski, Irene	36 J.	Gildenstr. 63	P.
4.	Zapalowski, Irene	36 J.	Gen.-Litzmann-Str. 68	P.
5.	Zapalowski, Irene	36 J.	Gildenstr. 63	P.
6.	Zapalowski, Krystyna	15 J.	Neußerstr. 32	P.
7.	Zapalowski, Theodore	38 J.	" " "	P.

Raport o choroba zakaźnych z dnia 2 stycznia 1942 r., APŁ
// A Report on Infectious Diseases of January 2, 1942, APŁ

Der Arzt
I.A.
Abteilungsleiter.

Der Oberbürgermeister

-Gesundheitsamt-
Gef. Zeichen: Hg.
(In der Tabelle stets angegeben)

Stimmannstadt, den 5. Januar 1942.
Telefon 10681

Statistisches Amt
- 011 -
Eing.am: 5. JAN. 1942
Tgl. Nr. Anl.
Abtg.

Bericht

über eingegangene Meldungen übertragbarer Krankheiten
vom 3. Januar 1942.

Nr.	Zu- und Vorname	Alter	Anschrift	Bemerkungen
-----	-----------------	-------	-----------	-------------

Fleckfieber

1. Uirary, Leopold	27 J.	Zigeunerlager	Z.
2. Horvat, Katharine	38 J.	"	Z.
3. Uirary, Herbert	41 J.	"	Z.
4. Schneeberger, Marie	39 J.	"	Z.
5. Horvat, Julianna	31 J.	"	Z.
6. Karoli, Christianna	18 J.	"	Z.
7. Bacherhik, Mathilde	20 J.	"	Z.
8. Horvat, Mathilde	14 J.	"	Z.
9. Papei, Gisella	38 J.	"	Z.
10. Feiter, Elisabeth	38 J.	"	Z.
11. Horvat, Anton	16 J.	"	Z.
12. Fels, Anna	17 J.	"	Z.
13. Horvat, Marie	17 J.	"	Z.
14. Teit, Rudolf	17 J.	"	Z.
15. Horvat, Elisabeth	21 J.	"	Z.
16. Rigo, Michael	18 J.	"	Z.
17. Papei, Marie	31 J.	"	Z.
18. Kolomba, Johann	26 J.	"	Z.
19. Horvat, Michael	29 J.	"	Z.
20. Horvat, Elisabeth	21 J.	"	Z.
21. Fels, Alma	17 J.	"	Z.
22. Rosenfeld, Berta	40 J.	"	Z.
23. Weis, Marie	23 J.	"	Z.
24. Horvat, Barbara	33 J.	"	Z.
25. Weidrich, Barbara	36 J.	"	Z.
26. Büchler, Paula	23 J.	"	Z.
27. Horvat, Johanna	25 J.	"	Z.
28. Horvat, Josef	28 J.	"	Z.
29. Horvat, Anna	26 J.	"	Z.
30. Hobo, Alexander	26 J.	"	Z.
31. Horvat, Nikolaus	27 J.	"	Z.
32. Hodusi, Josef	33 J.	"	Z.
33. Hodusi, Helene	29 J.	"	Z.
34. Hodusi, Katharine	26 J.	"	Z.
35. Horvat, Marie	18 J.	"	Z.
36. Scharkösy, Caroline	16 J.	"	Z.
37. Horvat, Therese	19 J.	"	Z.
38. Scharkösy, Marie	19 J.	"	Z.
39. Uirary, Marie	19 J.	"	Z.
40. Wichtenberger, Carl	24 J.	"	Z.
41. Földösy, Josef	18 J.	"	Z.
42. Horvat, Johann	37 J.	"	Z.
43. Horvat, Stefanie	14 J.	"	Z.
44. Horvat, Leopold	31 J.	"	Z.
45. Horvat, Therese	28 J.	"	Z.
46. Horvat, Franz	28 J.	"	Z.

Report o choroba zakaźnych z dnia 3 stycznia 1942 r., APŁ
// A Report on Infectious Diseases of January 3, 1942, APŁ

Nr.	Zu- und Vorname	Alter	Anschrift	Bemerkungen
47. Baranei, Gisella	32 J.	Zigeunerlager	Z.	
48. Amberger, Alois	40 J.	"	Z.	
49. Horvat, Georg	29 J.	"	Z.	
50. Horvat, Marie	17 J.	"	Z.	
51. Holos, Franz	29 J.	"	Z.	
52. Papei, Franz	34 J.	"	Z.	
53. Pfeifer, Magdalene	53 J.	"	Z.	
54. Pfeifer, Emilie	25 J.	"	Z.	
55. Horvat, Georg	29 J.	"	Z.	
56. Horvat, Marie	17 J.	"	Z.	

Typhus

1. Mikulka, Barbara	4 J.	Triererstr. 17	F.
2. Schubert, Frieda	6 "	Meisterhausstr. 24	D.
3. Zapalowski, Mirosław	36 J.	Gildenstr. 63	F.
4. Zapalowski, Irene	14 J.	"	F.

Ruhr

1. Szosepanski, Wladimir	36 J.	Pol. Gefängnis Bdg.	F.
--------------------------	-------	---------------------	----

Diphtherie

1. Schor, Wladimir	3 J.	Roemerstr. 23	F.
2. Kusnierek, Roman	3 J.	Klemnergasse 2	F.
3. Lewandowski, Heinrich	4 J.	Seleriepfad 39	F.
4. Maniok, Vinsens	8 J.	Scharnhorststr. 28	F.
5. Surowiak, Wladimir	7 J.	Nobelweg 8	F.
6. Brending, Hildegard	22 J.	Danzigerstr. 172	D.
7. Kucharski, Henryk	1 J.	Darsweg 9	F.

Wenickstarre

1. Schalek, Siegfried	8 J.	Uracherstr. 4a	F.
-----------------------	------	----------------	----

Trachea

1. Just, Stefan	42 J.	Reichstr. 4	F.
2. Krzywinski, Josef	30 J.	Kocherweg 10	F.
3. Skupinski, Vitalis	44 J.	Heerstr. 141	F.
4. Samon, Marian	27 J.	Fledermausstr. 7	F.

Der Amtsarzt
I.A. *J. H. H.*
Abteilungsleiter.

Report o choroba zakaźnych z dnia 3 stycznia 1942 r., APŁ
// A Report on Infectious Diseases of January 3, 1942, APŁ

Der Oberbürgermeister

-Gesundheitsamt-

Seit. Zeichen: K./H.

(In der Antwort stets angeben)

Himmstadt, den 7. Januar 1942

Telefon 10681

Statistisches Amt

Eintrag: 8 JAN, 1942

Tab. Nr. Anl.

Bericht

Über eingegangene Meldungen übertragbarer Krankheiten

vom 6. Januar 1942.

Nr.	Zu- und Vorname	Alter	Anschrift	Bemerkungen
<u>Fleckfieber</u>				
1.	Szyrkösy, Johanna	22 J.	Zigeunerlager	Z.
2.	Howarth, Katharine	19 J.	"	Z.
3.	Howarth, Rosa	20 J.	"	Z.
4.	" Johann	25 J.	"	Z.
5.	" Josef	35 J.	"	Z.
6.	Szyrkösy, Julian	19 J.	"	Z.
7.	Karoli, Elisabeth	53 J.	"	Z.
8.	Howarth, Johann	12 J.	"	Z.
9.	Howarth, Karl	66 J.	"	Z.
10.	Howarth, Kamilla	9 J.	"	Z.
11.	Berger, Josef	14 J.	"	Z.
12.	Untschinke, Ignaz	18 J.	"	Z.
13.	Szarkösy, Josef	16 J.	"	Z.
14.	Karoli, Johann	24 J.	"	Z.
15.	Unger, Lona	14 J.	"	Z.
16.	Pfeiffer, Anton	30 J.	"	Z.
17.	Pfeiffer, Feliks	18 J.	"	Z.
18.	Papai, Josef	33 J.	"	Z.
19.	Grünholz, Adelheid	28 J.	"	Z.
20.	Horwath, Franz	27 J.	"	Z.
21.	Rosenfeld, Franz	23 J.	"	Z.
22.	Horwath, Anton	21 J.	"	Z.
23.	Horwath, Lorenz	42 J.	"	Z.
24.	Pfeiffer, Franz	60 J.	"	Z.
25.	Karoli, Franz	18 J.	"	Z.
26.	Pfeiffer, Elisabeth	21 J.	"	Z.
27.	Friedrich, Richard	36 J.	"	Z.
28.	Schmidt, Marie	19 J.	"	Z.
29.	Pfeiffer, Heinrich	27 J.	"	Z.
30.	Karoli, Therese	57 J.	"	Z.
31.	Ujiańry, Katharina	38 J.	"	Z.
32.	Karoli, Anna	27 J.	"	Z.
33.	Karoli, Agnes	27 J.	"	Z.
34.	Karoli, Berta	16 J.	"	Z.
35.	Karoli, Olga	15 J.	"	Z.
36.	Karoli, Therese	18 J.	"	Z.
37.	Karoli, Agnes	9 J.	"	Z.
38.	Karoli, Mathias	57 J.	"	Z.
39.	Horwath, Johann	57 J.	"	Z.
40.	Papai, Helene	42 J.	"	Z.
41.	Karoli, Berta	10 J.	"	Z.
42.	Karoli, Hermine	20 J.	"	Z.
43.	Karoli, Irma	16 J.	"	Z.
44.	Szarkösy, Anna	27 J.	"	Z.
45.	Friedrich, Elisabeth	35 J.	"	Z.
46.	Rosenfeld, Alwine	36 J.	"	Z.
47.	Howarth, Marie	33 J.	"	Z.

Report o choroba zakaźnych z dnia 6 stycznia 1942 r., APŁ
// A Report on Infectious Diseases of January 6, 1942, APŁ

Nr.	Zu- und Vorname	Alter	Anschrift	Bemerkungen
48.	Pfeiffer, Marie	13 J.	Zigeunerlager	Z.
49.	Szarkösy, Therese	12 J.	"	Z.
50.	Pfeiffer, Berta	10 J.	"	Z.
51.	Pfeiffer, Engelbert	24 J.	"	Z.
52.	Howarth, Michael	31 J.	"	Z.
53.	Papai, Helene	42 J.	"	Z.
54.	Daubmann, Karl	27 J.	"	Z.
55.	Pfeiffer, Therese	21 J.	"	Z.
56.	Pfeiffer, Alois	13 J.	"	Z.
57.	Howarth, Marie	15 J.	"	Z.
58.	Karoli, Otto	15 J.	"	Z.
59.	Karoli, Eva	6 J.	"	Z.
60.	Howarth, Therese	34 J.	"	Z.

T y p h u s

1.	Bugajska, Brandla	40 J.	2-Strasse 5	J.
2.	Brona, Johanna	63 J.	Jüd.-Krhs.	J.
3.	Dieberg, Frieda	27 J.	"	J.
4.	Frankel, Fela	10 J.	"	J.
5.	Sieradzka, Frymoch,	36 J.	"	J.
6.	Lajzerowicz, Tauba	22 J.	Y-Strasse 27	J.
7.	Rochwenger, Iscek	4 J.	Y-Strasse 15	J.
8.	Wilson, Ernst	52 J.	Hagenstr. 14	J.
9.	Marks, Franz	37 J.	Hagenstr. 14	J.
10.	Grünbaum, Fäwel	20 J.	"	J.
11.	Sieradzka, Frieda	8 J.	Kleingärtnenstr. 4	J.
12.	Bereusztaja, Chaja	16 J.	Y-Strasse 10	J.
13.	Sieradzki, Israel	5 J.	Kleingärtnenstr. 14	J.
14.	Sieradzki, Henoch	14 J.	" 4	J.

Scharlach

1.	Kröger, Johann	7 J.	Buschlinie 50	DI
2.	Becker, Else	38 J.	Jüd.-Krhs.	J.
3.	Feldsztaja, Bianka	6 J.	"	J.
4.	Baugarten, Ruth	10 J.	"	J.
5.	Elwinmann, Luise	11 J.	5-Strasse 21	J.
6.	Becker, Manfred	38 J.	Jüd.-Krhs.	J.
7.	Rosenfeld, Otto	3 J.	5-Strasse 21	J.
8.	Rosental, Reinhold	3 J.	Jüd.-Krhs.	J.
9.	Feliks, Ruth	6 J.	5-Strasse 21	J.
10.	Dube, Käthe	8 J.	5-Strasse 21	J.
11.	Brodowski, Bruno	12 J.	5-Strasse 21	J.
12.	Böhm, Otto	9 J.	Jüd.-Krhs	J.

D i p h t h e r i e

1.	Flausreich, Marisa	10 J.	Jüd.-Krhs.	J.
2.	Hansen, Gilla	7 J.	"	J.
3.	Wellmann, Dobe	3 J.	"	J.
4.	Zieniak, Dora	4 J.	"	J.
5.	Brunlik, Otto	50 J.	"	J.
6.	Kleinermann, Ella	5 J.	" 7"	J.
7.	Frien, Georg	12 J.	"	J.
8.	Isbi...	"	"	J.
9.	Woda...	"	"	J.
10.	Berg...	"	"	J.

G e n i c k s t a r r e

1.	Strass, Oskar	55 J.	Soanleite 37	J.
2.	Lasker, Maria	16 J.	Am Bach 4	J.

K e u c h h u s t e n

1.	Weisberg, Marek	7 J.	Jüd.-Krhs.	J.
----	-----------------	------	------------	----

Report o choroba zakaźnych z dnia 6 stycznia 1942 r., APŁ
// A Report on Infectious Diseases of January 6, 1942, APŁ

Der Oberbürgermeister

-Gesundheitsamt-

Geogr. Zeichen: K./H.

(In der Tabelle stets angegeben)

Stimmkasten, den 14. Januar 1942
Telefon 10681

Statistisches Amt
- 011 -
Eing.am: 13. JAN, 1942
Tel. Nr. - Anl. -
Anz. //

Bericht

über eingegangene Meldungen übertragbarer Krankheiten
vom 8. Januar 1942.

Nr.	Zu-und Vorname	Alter	Anschrift	Bemerkungen
<u>Fleckfieber</u>				
1.	Günther, Alois	39 J.	Schlageterstr. 59a	D.
2.	Horwath, Marka	16 J.	Zigeunerlager	Z.
3.	Horwath, Katharina	14 J.	"	Z.
4.	Daniel, Mathilde	25 J.	"	Z.
5.	Horwath, Ferdinand	23 J.	"	Z.
6.	Horwath, Stephan	39 J.	"	Z.
7.	Szarkösy, Michel	17 J.	"	Z.
8.	Karoli, Franz	14 J.	"	Z.
9.	Horwath, Anna	22 J.	"	Z.
10.	Szarkösy, Johann	31 J.	"	Z.
11.	Horwath, Marie	31 J.	"	Z.
12.	Horwath, Marie	27 J.	"	Z.
13.	Horwath, Mathias	42 J.	"	Z.
14.	Baranai, Ludwig	21 J.	"	Z.
15.	Pfeiffer, Josef	16 J.	"	Z.
16.	Pfeiffer, Anna	28 J.	"	Z.
17.	Szarkösy, Anna	27 J.	"	Z.
18.	Horwath, Therese	48 J.	"	Z.
19.	Horwath, Johann	19 J.	"	Z.
20.	Szarkösy, Rosa	26 J.	"	Z.
21.	Horwath, Gisela	30 J.	"	Z.
22.	Horwath, Johann	32 J.	"	Z.
23.	Szarkösy, Julianne	14 J.	"	Z.
24.	Horwath, Johann	13 J.	"	Z.
25.	Horwath, Magdalene	38 J.	"	Z.
26.	Horwath, Karl	33 J.	"	Z.
27.	Horwath, Johann	12 J.	"	Z.
28.	Horwath, Josef	42 J.	"	Z.
29.	Horwath, Franz	14 J.	"	Z.
30.	Papai, Rudolf	16 J.	"	Z.
31.	Braun, Adolf	58 J.	"	Z.
32.	Selmann, Georg	43 J.	"	Z.
33.	Wady, Johann	33 J.	"	Z.
34.	Horwath, Hamot	9 J.	"	Z.
35.	Horwath, Franz	27 J.	"	Z.
36.	Pfeiffer, Therese	35 J.	"	Z.
37.	Foya, Eckert	12 J.	"	Z.
38.	Horwath, Franz	46 J.	"	Z.
39.	Griff	"	"	Z.
40.	Karol	"	"	Z.
41.	Horwath, Rosa	16 J.	"	Z.
42.	Horwath, Franz	28 J.	"	Z.
43.	Papai, Michel	31 J.	"	Z.
44.	Horwath, Marie	43 J.	"	Z.
45.	Horwath, Josef	30 J.	"	Z.
46.	Berger, Ludwig	11 J.	"	Z.
47.	Berger, Karl	63 J.	"	Z.

Report o choroba zakaźnych z dnia 8 stycznia 1942 r., APŁ
// A Report on Infectious Diseases of January 8, 1942, APŁ

Nr.	Zu-und Vorname	Alter	Anschrift	Bemerkungen
48.	Karoli, Anna	27 J.	Zigeunerlager	Z.
49.	Horwath, Magdalene	23 J.	"	Z.
50.	Hodusek, Robert	54 J.	"	Z.
51.	Horwath, Therese	48 J.	"	Z.
52.	Horwath, G. sela	25 J.	"	Z.
53.	Pfeiffer, Marie	16 J.	"	Z.
54.	Karoli, Rosa	23 J.	"	Z.
55.	Horwath, Christine	23 J.	"	Z.
56.	Karoli, Richard	18 J.	"	Z.
57.	Disena, Karola	23 J.	"	Z.
58.	Karoli, Simon	29 J.	"	Z.
59.	Bronner, Hanna	65 J.	Jüd.-Krhs.	J.
60.	Jedwabnik, Golda	26 J.	"	J.
61.	Frankel, Estera	22 J.	AX Straße 19	J.
62.	Frankel, Ryan	32 J.	Telegrafenstr. 19	J.
63.	Kaufmann, Leolard	21 J.	Soanleite 46	J.
64.	Benke, Fajdis	5 J.	13-Straße 5	J.
65.	Hamerseck, Menta	15 J.	15-Straße 25	J.
<u>Typhus</u>				
1.	Heuermann, Bajla	6 J.	Alexanderhofstr. 28	J.
2.	Vogelmann, Marjan	45 J.	30-Straße 8	J.
3.	Sommerfeld, Hilda	32 J.	Jüd.-Krhs.	J.
4.	Laps, Szajndla	4 J.	"	J.
5.	Baum, Johanna	63 J.	2-Straße 5	J.
6.	Sieradzki, Abraham	7 J.	L-Straße 4	J.
<u>Ruhr</u>				
1.	Kolat, Josef	? J.	Pol.-Gefängnis Rdg.	P.
2.	Dalecki, Stanislaw	? J.	"	P.
3.	Pgocki, Mirosław	? J.	"	P.
4.	Grzegorzewski, Teofil	? J.	"	P.
5.	Sylberrat, Jankiel	6 OJ.	AR-Straße 33	J.
6.	Nochmann, Richard	65 J.	Jüd.-Krhs.	J.
7.	Sänger, Alize	53 J.	"	J.
8.	Nebelka, Nuchena	45 J.	20.-Straße 33	J.
<u>Scharlach</u>				
1.	Kietzman, Brigitte	11 J.	Schlageterstr. 4	D.
2.	Wacker, Egon	4 J.	Landknechtstr. 73	D.
3.	Krabitzki, Eduard	3 J.	"	D.
4.	Brauer, Ingrid	2 J.	Schlageterstr. 125	D.
<u>Diphtherie</u>				
1.	Schwant, Epika	2 J.	Straße der 8. Armee	D.
2.	Saymanki, Jerty	3 J.	Pfeiffergasse 14	P.
<u>Keuchhusten</u>				
1.	Tiesing, Günther	3 J.	Lilienweg 5	
<u>Trachom</u>				
1.	Dziedzic, Halina	17 J.	Erh.-Patzer-Str. 57	P.
2.	Walsenkirchenerstr. 10			P.
3.	Walsenkirchenerstr. 41			P.
4.	Aieingartenstr. 105			P.
5.	Grzeszynska, Zofia	15 J.	Schlieffenstr. 87	P.
6.	Kolacka, Marianne	17 J.	Dessauerstr. 30	P.
7.	Wisniewska, Janina	16 J.	Breslauerstr. 64	P.

Report o choroba zakaźnych z dnia 8 stycznia 1942 r., APŁ
// A Report on Infectious Diseases of January 8, 1942, APŁ

Der Amtsarzt
I.A.
Abteilungsleiter.

” Ten wydzielony teren dotychczas obejmuje przestrzeń 300 metrów kwadratowych. Wydział Pogrzebowy nie otrzymuje żadnych personaliów nieboszczyków z obozu. Zwłoki dostarczane są bez odzieży, najczęściej w samej bieliźnie. Wobec tego, że wydział ma polecenie grzebania zwłok w ciągu dnia, wielokrotnie, gdy należy pochować większą ilość zmarłych, ze względów technicznych stolarze cmentarni nie są w stanie przygotować dostatecznej liczby krytych na wzór trumien skrzyń. W wypadkach tych zwłoki chowane są jedynie w deskach, podobnie jak to ma miejsce normalnie przy inhumacji Żydów. ”

Kronika getta łódzkiego,
zapis z 1 grudnia 1941 r.

” Until now, this separated area covers an area of 300 square meters. The Funeral Department receives no personal data of those who died in the camp. Bodies are delivered without clothes, usually in their underwear. Since the Department was ordered to bury the bodies during the day, cemetery carpenters, for technical reasons, are frequently unable to prepare a sufficient number of chests covered like coffins when there are more dead to bury. In such cases, bodies are buried in planks alone, just like it normally is in the case of Jewish burials. ”

Kronika getta łódzkiego,
an entry of December 1, 1941

Pozostałości po obozie cygańskim, 1942, fot. Mendel Grossman, APŁ
// The vestiges of Gypsy camp, 1942, photograph by Mendel Grossman, APŁ

LIKwidACJA OBOZU

Szybko rozprzestrzeniająca się epidemia przyczyniła się do przyśpieszenia decyzji o likwidacji obozu. Zapadła ona najpóźniej 18 grudnia 1941 r. i została natychmiast wprowadzona w życie. Najprawdopodobniej już w pierwszej połowie grudnia rozpoczęto deportację do nowoutworzonego obozu zagłady Kulmhof w Chełmnie nad Nerem.

” Jak stwierdzają zamieszkali w bezpośrednim sąsiedztwie z obozem, od dziesięciu dni Cyganie są wywożeni autami ciężarowymi. Najpewniej do końca tego tygodnia obóz ten zostanie całkowicie zlikwidowany. Już obecnie jest ten obóz prawie że obezłudniony. Podobno likwidacja obozu została poddyktowana koniecznością z uwagi na niebezpieczeństwo przerzucenia się tyfusu. ”

Kronika getta łódzkiego,
zapis z 1-5 stycznia 1942 r.

Więźniowie byli bezpośrednio wywożeni do Chełmna nad Nerem z wykorzystaniem transportu samochodowego, co miało ograniczyć możliwość rozprzestrzenienia się choroby. W odróżnieniu od żydowskich ofiar, Romowie nie byli kierowani do dworku będącego miejscem koncentracji. Bezpośrednio po przyjeździe, najczęściej w ubraniach wraz z rzeczami osobistymi ładowani byli do ciężarówek — komór gazowych. Dalsza procedura zakładała przejazd na teren lasu rzuchowskiego, gdzie odbywał się właściwy proces eksterminacji.

LIQUIDATION OF THE CAMP

The rapidly spreading epidemic brought forward a decision on the liquidation of the camp. Issued on December 18, 1941 at the latest, it was immediately implemented. Most likely, in the first half of December, the deportation to the newly created Kulmhof extermination camp in Chełmno-nad-Nerem began.

” As stated by those living in the immediate vicinity of the camp, Gypsies have been transported by trucks for ten days. This camp is most likely to be closed by the end of this week. It is already almost deserted. Apparently, the liquidation of the camp was motivated by the necessity to avoid the risk of the further typhus spread. ”

Kronika getta łódzkiego,
an entry of January 1-5, 1942

To reduce the possibility of the spreading of the disease, the prisoners were transported directly to Chełmno-nad-Nerem using the road transport. Unlike the Jewish victims, the Roma were not directed to the manor house which was a place of concentration. Instead, immediately after their arrival, together with their clothes and personal belongings, they were usually loaded into trucks — gas chambers. The further procedure assumed a drive to the Rzuchów Forest, where the final extermination process took place.

” Samochód zatrzymał się w odległości około 8 metrów od grobu. [...] W samochodzie zabijano łódzkich Cyganów. Leżały tu ich rzeczy: harmonie, skrzypce, pierzyny a nawet zegarki i złota biżuteria. Po odczekaniu około 5 minut przy otwartych drzwiach esesman krzyknął: Żydzi, wejść do środka i wszystko wyrzucić! [...] Z ciężarówki wyrzucano zagazowanych jak śmieci – na kupę. Ciągnięto ich to za nogi, to za włosy. Na górze stało dwóch ludzi, którzy rzucali ciała na dół do grobu, a w dole stało dwóch innych, którzy układali je warstwami, twarzą ku ziemi w taki sposób, że przy głowie jednego leżały nogi drugiego. ”

Relacja Szlamy Wienera

Szlama Wiener, ocalały z obozu i jeden z najważniejszych świadków Zagłady, kilkakrotnie wspomina o przybywających pomiędzy 7-9 stycznia 1942 r. transportach Romów. Po tym czasie znikają oni z jego relacji. Może to świadczyć o zakończeniu ich eksterminacji w Chełmnie nad Nerem, a tym samym również łódzkiego obozu. Niejako potwierdzeniem tego jest użycie przez Hansa Biebow, kierującego Zarządem Getta, stwierdzenia „były obóz cygański” w piśmie do Mordechaja Rumkowskiego z 14 stycznia 1942 r.

” The van stopped about eight metres away from the grave. [...] Gypsies from Łódź had been killed in the van. Their belongings – concertinas, violins, feather quilts, and even watches and gold jewellery – were lying there. After he had waited about five minutes at the open doors, the SS man shouted: ‘Jews, go inside and throw everything out!’ [...]The gassed people were thrown out of the van like trash – onto a pile. They were pulled by their legs or hair. Two men were standing in the van and throwing the bodies down to the grave, and two other men were standing in the pit and arranging the bodies in layers, facing the ground, so that the head of one corpse lay at the feet of another. ”

An account of Szlama Wiener

Szlama Wiener, a camp survivor and one of the most important witnesses of the Holocaust, mentions the arriving transports of Roma between January 7-9, 1942 several times. Then, they disappear from his account. This may indicate the end of their extermination in Chełmno-nad-Nerem, and thus also the end of the Łódź camp. In a way, it finds its confirmation in the use of the ‘former Gypsy camp’ statement in a letter from Hans Biebow, who was in charge of the Ghetto Board, to Mordechai Rumkowski, dated January 14, 1942.

Wnętrze pomieszczenia, 1942, fot. Mendel Grossman, APŁ
// Interior of the room, 1942, photograph by Mendel Grossman, APŁ

Pozostałości po obozie cygańskim, 1942, fot. Mendel Grossman, APŁ
// The vestiges of Gypsy camp, 1942, photograph by Mendel Grossman, APŁ

Pozostałości po obozie cygańskim, 1942, fot. Mendel Grossman, APŁ
// The vestiges of Gypsy camp, 1942, photograph by Mendel Grossman, APŁ

Pozostałości po obozie cygańskim, 1942, fot. Mendel Grossman, APŁ
// The vestiges of Gypsy camp, 1942, photograph by Mendel Grossman, APŁ

Pozostałości po obozie cygańskim, 1942, fot. Mendel Grossman, APŁ
// The vestiges of Gypsy camp, 1942, photograph by Mendel Grossman, APŁ

Przedmioty pozostawione przez Romów w obozie cygańskim, 1942,
fot. Mendel Grossman, APŁ
// Items left by the Roma in the Gypsy camp, 1942, photograph by Mendel Grossman, APŁ

Wnętrze pomieszczenia, 1942, fot. Mendel Grossman, APŁ
// Interior of the room, 1942, photograph by Mendel Grossman, APŁ

MIEJSCE ZBRODNI

” Siedziba dawnego obozu cygańskiego, znajdującego się w blokach u wylotu ul. Brzezińskiej, jest obecnie w szybkim tempie doprowadzana do porządku. [...] W gmachach pozostawionych przez Cyganów znaleziono stosunkowo duże zapasy różnych warzyw, cukru oraz chleba, stwardniałego na kość. Wszystkie zapasy żywności zostają oblane dla dezynfekcji chlorkiem. Znaleziono tam również różne przedmioty, jak garderobę, instrumenty muzyczne, noże itd. Bloki te po przeprowadzeniu „czystki” staną się siedzibą wielkiej wytwórni obuwia ze słomy. ”

Kronika getta łódzkiego,
zapis z 29-30 kwietnia 1942 r.

Po zakończeniu wojny, podobnie jak i znaczne tereny getta, obszar poobozowy uległ przekształceniu. W pobliżu ul. Głowackiego wyburzono budynki, w miejsce których powstało osiedle bloków. Do dnia dzisiejszego zachowało się kilka kamienic i budynków gospodarczych zlokalizowanych wzdłuż ulic Wojska Polskiego i Obrońców Westerplatte.

Z czasem pamięć o obozie romskim, podobnie jak o getcie łódzkim, uległa zatarciu. Sytuacja zaczęła się zmieniać w 2004 r., gdy z inicjatywy władz miasta Łodzi na ścianie budynku tzw. Kuźni Romów wmurowano tablicę upamiętniającą. W 2009 r. budynek ten został zaadaptowany do celów ekspozycyjnych, stanowiąc wyraźne świadectwo minionej tragedii Romów i Sinti przebywających w getcie łódzkim.

THE CRIME SCENE

” The former Gypsy camp located in the blocks of flats at the exit of Brzezińska Street is now being quickly tidied up. [...] In the buildings left by Gypsies, a relatively large supply of all kinds of vegetables, sugar, and rock-hard bread has been found. All food supplies will be disinfected with chloride. Also other items have been found there, such as clothes, musical instruments, knives, etc. These blocks, after the ‘purge’, will house a huge plant producing straw shoes. ”

Kronika getta łódzkiego,
an entry of April 29-30, 1942

Similarly to the large areas of the ghetto, the post-camp part was transformed after the war. The buildings close to Głowackiego Street were demolished and replaced with blocks of flats. Several tenement houses and farm buildings located along Wojska Polskiego and Obrońców Westerplatte Streets have survived to this day.

With time, the memory of the Gypsy camp, as well as the memory of the Łódź ghetto, became blurred. The situation began to change in 2004 when, at the initiative of the City of Łódź, a commemorative plaque was embedded on the wall of the so-called Roma Forge. In 2009, as an undeniable evidence of the past tragedy of Roma and Sinti in the Łódź Ghetto, the building was adapted for exhibition purposes.

Wnętrze pomieszczenia, 1942, fot. Mendel Grossman, APŁ
// Interior of the room, 1942, photograph by Mendel Grossman, APŁ

Wnętrze pomieszczenia, 1942, fot. Mendel Grossman, APŁ
// Interior of the room, 1942, photograph by Mendel Grossman, APŁ

Jansen
Lagerführer

Drzwi do biura Eugena Jansena, komendanta obozu cygańskiego, 1942, fot. Mendel Grossman, APŁ
//Door to camp comander's office, Eugen Jansen, 1942, potograph by Mendel Grossman, APŁ

Wnętrze pomieszczenia, 1942, fot. Mendel Grossman, APŁ
// Interior of the room, 1942, photograph by Mendel Grossman, APŁ

Pozostałości po obozie cygańskim, 1942, fot. Mendel Grossman, APŁ
// The vestiges of Gypsy camp, 1942, photograph by Mendel Grossman, APŁ

Pozostałości po obozie cygańskim, 1942, fot. Mendel Grossman, APŁ
// The vestiges of Gypsy camp, 1942, photograph by Mendel Grossman, APŁ

Pozostałości po obozie cygańskim, 1942, fot. Mendel Grossman, APŁ
// The vestiges of Gypsy camp, 1942, photograph by Mendel Grossman, APŁ

Pozostałości po obozie cygańskim, 1942, fot. Mendel Grossman, APŁ
// The vestiges of Gypsy camp, 1942, photograph by Mendel Grossman, APŁ

Pozostałości po obozie cygańskim, 1942, fot. Mendel Grossman, APŁ
// The vestiges of Gypsy camp, 1942, photograph by Mendel Grossman, APŁ

Pozostałości po obozie cygańskim, 1942, fot. Mendel Grossman, APŁ
// The vestiges of Gypsy camp, 1942, photograph by Mendel Grossman, APŁ

Partnerzy // Partners

Dofinansowano ze środków Ministra Kultury, Dziedzictwa Narodowego i Sportu pochodzących z Funduszu Promocji Kultury oraz ze środków Urzędu Miasta Łodzi pochodzących z dotacji celowej. // Co-financed by the Minister of Culture, National Heritage and Sport under the Culture Promotion Fund and by the City of Łódź Office under the special purpose subsidy.

ISBN:
978-83-961155-5-3